

Swastyka w kulturze Słowian, Ariów i ludów im pokrewnych

5 grudnia 2020

Występowanie

Najstarsze symbole swastyczne pochodzą z obszaru Europy, Azji i Bliskiego Wschodu. Najbardziej archaiczną z nich jest Swastyka na kamiennym artefakcie z Mezin na Ukrainie (patrz rysunek niżej) pochodząca sprzed 12-19 tysięcy lat.

Na około 10-12 tysięcy lat ocenia się glify ze Swastykami z Doliny Ararat na Kaukazie (patrz rysunek niżej). Nieznacznie młodsze są znaleziska z Bliskiego Wschodu i Iranu (Chogha Mish). Na 8 tysięcy lat ocenia się Swastykę znaną w Bułgarii. Swastyki spotyka się w najstarszym piśmie świata, pochodzącym z bałkańskiej kultury Vinča. Powszechne występowanie symbolu Swastyki odnajdziemy w kulturze mykeńskiej, pelazgijskiej, u Tocharów, w szamanizmie, w kulturze Indusu, w tradycji Bon oraz w Indiach.

Na terenie Polski, najstarsza Swastyka zachowała się na ceramice pochodzącej z okresu kultury pucharów lejkowatych, odnalezionej na stanowisku w Rębkowie-Parcelach (patrz rysunek niżej). Artefakt ten ma najprawdopodobniej 5,5 tysiąca lat. Także w późniejszym czasie, na terenie obecnej Polski znajdowano liczne symbole swastyczne, pochodzące z kultury łużyckiej, kultury pomorskiej oraz następnie przeworskiej.

Do najbardziej interesujących artefaktów kultury przeworskiej należy Swastyka lewoskrętna ze stanowiska w Kruszy Zamkowej (patrz rysunek niżej). Pod względem bogactwa zbiorów symboliki swastycznej z obszaru całego świata, godna polecenia jest strona R. W. Bagdasarova.

Omawiając występowanie Swastyk na świecie, należy zaznaczyć, że największą ilość tego typu symboli odnotowano na terenie Eurazji. Znalezione artefakty, tylko te do czasów wczesnego średniowiecza można liczyć w tysiącach. Charakterystyczne dla występowania symboli swastycznych jest ich rozmieszczenie geograficzne. Najliczniej reprezentowane są one na terenie Europy i Azji. Im dalej od tych obszarów, tym rzadziej pojawia się symbol swastyki, wręcz wyspowo. Na podstawie występowania danego symbolu można ustalić kulturę, z której on się wywodzi. Trudno zidentyfikować kultury, które należałoby wiązać z najstarszymi swastykami (z Mezin, Kaukazu czy Bliskiego Wschodu). Jednak już późniejsze znaleziska swastyk wskazują na ścisłe ich powiązanie z ludami proto-aryjskimi, i protosłowiańsko-bałtyjskimi, których kolebką był obszar Eurazji.

Można zatem zaryzykować twierdzenie, że jeśli nawet nie od zarania swego pochodzenia, to z pewnością od czasu, w którym możemy poszczególne symbole swastyczne odnieść do konkretnych kultur – można swastykę przyporządkować ludom protoario-słowiańsko-bałtyjskim.

Pojedyncze występowanie symbolu swastyki, w innych obszarach świata (Afryka, Ameryka Północna i Południowa) można interpretować jako efekt napływu kultur zewnętrznych, lub migracji ludności z obszaru Eurazji.

Deformacja znaczenia i wizerunku

Bezspornie swastyka jest symbolem religijnym, wokół którego narosło najwięcej nieporozumień i błędów interpretacyjnych. Sytuacja ta jest efektem dwóch czynników. Pierwszym było wykorzystanie symbolu swastyki (prawoskrętnej) przez pangermanistów z organizacji Thule, którzy następnie przenieśli ten znak na łono NSDAP i SS, w ramach czego swastykę przyjęto jako symbol nazistowskiej Rzeszy niemieckiej. Takie postacie, jak Rudolf Sebottendorf, Alfred Rosenberg, Julius Lehmann, Rudolf Hess przyjęli swastykę

(patrz rysunek niżej) jako symbol organizacji mającej kształtować wielkość Niemiec i nawiązywać do aryjskiego pochodzenia tychże. Swastykę interpretowano jako symbol aryjski, co jest zgodne z faktami. Jednakże współczesna genetyka wskazuje, że Niemcy byli w głębokim błędzie uważając się za potomków Ariów, ponieważ jak się okazuje potomkami tych ostatnich są Irańczycy, Hindusi, Pasztuni i wiele innych nacji Azji Centralnej. Z Ariami spokrewnieni są Słowianie i Bałtowie, nie zaś Nordycy, czy Celtowie. W rezultacie pretendować do potomków Ariów mogliby, co najwyżej ci Niemcy, którzy mieli pochodzenie słowiańskie lub bałtyjskie.

Naziści błędnie interpretowali również znaczenie swastyki. Co prawda w latach 30. XX wieku poprowadzono szereg ekspedycji naukowych do Indii, Tybetu w celu zdobycia dowodów na aryjskie pochodzenie Niemców, jednak merytoryczna skuteczność tych ekspedycji była mierna. Będąc u źródła wiedzy, hitlerowcy nie skorzystali z interpretacji swastyki, która najpełniej zachowała się w tradycji Bon. Nie dokonano tego, mimo iż do Niemiec z Tybetu przetransportowano między innymi posąg Bóstwa tradycji Bon – SzeŃla Okhar. Naziści wybrali akurat to Bóstwo, ponieważ często przedstawia się je z europejskimi rysami twarzy, na koniu z włócznią i nakryciem głowy, przypominającym scytyjskie. Przywieziony do Niemiec postument, na klatce piersiowej miał wyrytą swastykę lewoskrętną, ale jak widać Hitlerowcom nie przeszkadzało, że swastyka inaczej niż w ich logo miała ramiona skierowane w lewą stronę.

Wykorzystanie symbolu swastyki przez hitlerowców miało dla niego fatalny skutek. Od czasów II wojny światowej ludobójstwo, mordy, zbrodnie, eksterminacje, kradzieże dokonane przez nazistowskie Niemcy zaczęto kojarzyć... ze swastyką. Można śmiało rzec, że Hitler i jego zausznicy z powodzeniem dokonali zbezczeszczenia symbolu religijnego.

Kolejną błędną interpretację symbolu swastyki, przeprowadzili XIX- i XX-wieczni zachodni (głównie brytyjscy i niemieccy) religioznawcy, którzy swastykę zinterpretowali jako „symbol

solarny” i „znak słońca”. Pogląd ten jest naukowo nieuzasadniony. Nie znajduje on żadnego poparcia w znanych materiałach etnograficznych, czy historycznych. Nie ma żywej tradycji kulturowej, bądź religijnej, która potwierdzałaby tę wymyśloną z za biurka interpretację. Niemniej w nauce zachodniej i kulturze popularnej znaczenie swastyki jako symbolu solarnego urosło do rangi „prawdy oczywistej”.

Odczytanie znaczenia swastyki

Pozostaje nakreślenie znaczenia swastyki. W wielu kulturach ludowych symbol swastyki interpretuje się jako:

- symbol szczęścia u Basków;
- krzyże niespodziane na Podhalu, także interpretowane jako symbol pomyślności;
- ideogram „wan” w mandaryńskiej odmianie pisma chińskiego, w którym oznacza wieczność, aczkolwiek sami Chińczycy wskazują w tym przypadku na zewnętrzne pochodzenie tego symbolu;
- słowo „svasti” w sanskrycie oznacza pomyślność.

Warto także zwrócić uwagę na źródłosłów słowa swastyka. Sanskryckie svar i osetyńskie/alańskie zvar i perskie hvar, mają analogiczne znaczenia odnoszące się do blasku, przejrzystości lub jasności nieba.

Przedstawione znaczenia nie pochodzą jednak z żywych tradycji, w których nadal utrzymuje się wiedzę o znaczeniu swastyki oraz kultuwuje się rytuały związane ze swastyką. Jediną żywą tradycją, w której takie rytuały są obecne i swastyka jest tłumaczona z perspektywy mitów, co stanowi nader spójny konglomerat wiedzy i praktyki, jest tradycja Bon (współcześnie Yundrung Bon). Związki prahistorycznego Bon z wierzeniami proto-Ariów i proto-Słowian opisujemy w naszej książce.

Samo pojęcie Yungdrung w języku tybetańskim oznacza swastykę,

co za tym idzie Yundrung Bon to „prawda swastyki”. Dla współczesnej tradycji Bon, źródłem był Siang Siung Bon, w którym według badaczy posługiwano się językiem indoeuropejskim, a swastykę nazywano drungmu. Oba pojęcia oznaczają to co: pierwotne, nieprzemijalne, niezniszczalne lub niezwyciężone (patrz rysunek niżej). Także i w tej tradycji swastyka jest symbolem pomyślności.

Jeśli chodzi o tradycję Bon wiedza dotycząca swastyki zachowała się w dwóch aspektach. Obydwa nawiązują do mitów kosmogonicznych. W pierwszym ujęciu swastyka oznacza prajednię, stan niedualny (poza ograniczeniami czasu i przestrzeni), z którego wyłania się pierwotna zasada wszechświata, która ma właściwości przejrzystego światła. Symbolizuje ją naturalny stan umysłu (u Buddystów określany mianem Nirwany, a w weddyzmie Mokszą).

Drugie ujęcie to inna wersja mitu kosmogonicznego, w którym wszechświat wyłania się jaja. Z kosmicznego jaja wychodzi pięć świetlistych światła transformujących pięć żywiołów (ziemia, ogień, powietrze, woda i przestrzeń), które następnie konstruuja świat mentalny i materialny. W tym ujęciu swastyka jest złożeniem tych pięciu żywiołów (cztery ramiona i centrum).

Przy okazji warto też nawiązać do kierunku ramion swastyki. W Bon swastyka lewoskrętna oznacza wyzwolenie, naturalny stan umysłu. Swastyka prawoskrętna to z kolei siły samsary, czyli życia doczesnego, nieustannego koła narodzin i śmierci. W tradycji Bon jako sacrum uznaje się swastykę lewoskrętną, aczkolwiek czasem w ornamentyce występuje też połączenie obu typów swastyk, co podkreśla nierozłączność wyzwolenia i samsary.

W obyczajowości ludowej Słowian swastyka była wiązana z jajem (pisanki bardzo często ozdabiano symbolem swastyki). W jednym z zachowanych, XIX-wiecznych podań ludowych na Ziemi Dobrzyńskiej, to z jaja wyłania świat. Na Słowiańszczyźnie

swastyka zachowała się na artefaktach archeologicznych oraz w kulturze ludowej m.in. jako Swarga, symbol szczęścia.

Wracając do pozostałości sakralnych w języku słowiańskim należy zwrócić uwagę na przedrostek – swa, który prawdopodobnie jest pozostałością wspomnianego sanskryckiego svar, perskiego hvar i i osetyjskiego/alańskiego zvar. To ten przedrostek w językach słowiańskich i polskim tworzy tak istotne pojęcia jak:

- swarga, czyli swastyka;
- Swarozyc, czyli Bóg uosabiający prajednię (niczym takie bóstwa jak Pradžapati, czy Eros, które miały podobne atrybuty);
- Swantowit Bóg Słowian Połabskich, w takiej samej interpretacji jak Swarozyc;
- swaćba, czyli zaślubiny, rozumiane jako zjednoczenie dwóch przeciwstawnych lecz komplementarnych pierwiastków, płci;
- świętość, czyli najistotniejszy aspekt rzeczywistości i dążenia do Absolutu i Jedni;
- świat rozumiany jako Jednia i rzeczywistość.

Badania porównawcze pozwalają nam zatem na odczytanie utraconych na Słowiańszczyźnie znaczeń i treści. Co więcej dają nam możliwość odtwarzania rodzimych tradycji i budowania na nowo słowiańskiej tożsamości w oparciu o źródła.

Autorstwo: Rafał Jakubowski i Diana Jakubowska

Ilustracje własne autorów oraz Swastika.cba.pl, en.Wikipedia.org i Himalayanart.org

Źródło: Prazrodla.pl

Od autorów

Więcej o swastyce i wierzeniach Słowian z perspektywy badań porównawczych w naszej książce „Wierzenia Słowian i Indoariów. Rekonstrukcja utraconych tradycji”, którą można nabyć na stronie Prazrodla.pl.

Bibliografia

1. Ermakov D., „Bo & Bon, Vajra Publications, Ancient Shamanic Traditions of Siberia and Tibet in Their Relation to the Teachings of a Central Asian Buddha”, Kathmandu 2010.
2. Jakubowscy Ri D., „Wierzenia Słowian i Indoariów”, Prażródła, Muchów 2019.
3. Kowalik A., „Kosmologia dawnych Słowian”, Nomos, Kraków 2004.
4. Materiały wewnętrzne Yundrung Bon.
5. Petrow A., „Lud Ziemi Dobrzyńskiej, jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp.”, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 2, 1878.
6. Toporow W., „Wokół rekonstrukcji mitu o jajku kosmicznym”, [w:] Semiotyka kultury, red. E. Janus i M. R. Mayenowa, PIW, Warszawa 1977.
7. <http://bagdasarovr.narod.ru/swastika.htm>